

הרב ישכר דוד קלויזנר
נחלת הר חב"ד, קרית מלאכי

ל"ג בעומר יום הסתלקותו של רשב"י זי"ע

מסורת ישראל מאז ומקדם, שיום ל"ג בעומר – יומא דהילולא של התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי, הוא לכבוד יום פטירתו. בשנים האחרונות מתחולל פולמוס עז סביב המקור הקדום ביותר למסורות זו בכתובים. מן הראוי להדגיש כי מסורת ישראל אין לה שום צורך וחיזוק בכתובים וכוחה גדול לפעמים עד כדי עקירת הלכה, וכלשונו של הגה"ק רבי נחמיה בירך מדוברובנה (נכדו ותלמידו של 'בעל התניא' ובעל שו"ת 'דברי נחמיה') כי "המפורסמות אין צריכות ראייה שכבר נתפרסם בכל העולם מכמה דורות ענין הילולא דרשב"י בל"ג בעומר ומסתמא יש מקור לזה בזהר או בכתבי האר"י ז"ל". עם זאת, מאחר שנשמעו בענין זה כמה דעות, מן הראוי להביאן כהלכה.

כידוע, על אף שגורי האר"י מסרו לנו שהאר"י הקדוש נסע מירונה כבר לפני ל"ג בעומר, ושהיה מרקד שם ושמח שם בכל כוחו, וכן עשה שם תגלחת לבנו, עם זאת לא נמסר לנו באותה עדות שרבינו האר"י אמר כי יום זה הוא יום פטירתו של רשב"י. כיון שכך, היו שבאו לטעון כי המקור הראשון לכך הוא מספר 'חמדת ימים' שהודפס לראשונה בשנת תצ"א, שם כותב (חלק מועד פרק ב ליל לג): "מצאתי כתוב בספר הקדמונים, שיום ל"ג בעומר הוא יומא דאתפטר רשב"י ע"ה מן עלמא, ונוהגים לקבוע בליל זה לימוד ברזין דחכמתא דיליה ובאדרא זוטא, וששים ושמחים בהילולא דיליה, אשרי אנוש יעשה זאת".

דא עקא, כידוע שהספר 'חמדת ימים' שלמדו בו רבים מגדולי ישראל יצאו עליו עוררין, ועל כן חלק מגדולי ישראל הדירוהו מעל שולחנם, ולפיכך יתכן שעדיף לא להסתמך ולומר כי 'חמדת ימים' הוא המקור הראשון להפצת מסורת של כלל ישראל, אף-על-פי שהוא עצמו מציין כי מצא כן כתוב 'בספר הקדמונים'.

והנה לכאורה המקור הנכון הוא ספר 'פרי עץ חיים' (כתבי רבינו חיים ויטאל שנערכו בידי גדולי תלמידיו ובהם רבי מאיר פאפריש בעמח"ס 'אור הישר' ו'אור צדיקים') שם כתוב (שער ספירת העומר פרק ז) "נראה מכל זה שיש שורש ליציאה זו . . . והטעם שמת רשב"י ביום ל"ג בעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא הנ"ל שמתו בספירת העומר הנ"ל". – לכאורה הרי זה מקור נאמן למסורת ישראל שרשב"י נסתלק ביום ל"ג בעומר.

ברם, דברי ה'פרי עץ חיים' תמוהים, וכפי שעמד עליהם בשו"ת 'דברי נחמיה' הנ"ל (אורח חיים סי' לז), ומשום שבגמרא (יבמות סב, ב) מבואר שרשב"י הוא מתלמידיו של רבי עקיבא שהעמיד לאחר שנסתלקו כ"ד אלף תלמידיו, וכיצד יתכן לומר שרשב"י נפטר ביום ל"ג בעומר כפי שנפטר באותו יום שאר תלמידי רבי עקיבא? ומה גם שרשב"י האריך ימים אחר רבי עקיבא ולא נפטר על פניו כשאר כ"ד אלף התלמידים. ולפיכך מציין בדברי נחמיה כי ככל הנראה גרסת ה'פרי עץ חיים' שלפנינו משובשת.

ואכן, בשנים האחרונות התגלה ע"י הרבנים ר' משה אייזיק בלוי ור' נחום זאב הלוי רחנשטיין ב"ישורן" (קובץ טו) כתב יד קדום של ספר 'פרי עץ חיים' ששכן כבוד בספרייתו הגדולה של רבה של פראג הגאון רבי דוד אופנהיים. הגאון רבי דוד ששימש גם נשיא ארץ

ישראל, היה ידוע כאוהב ספרים מושבע ויכול היה לנסוע למרחקים עצומים כדי להשיג ספרי קודש. עם השנים התגלגלה ספרייתו כולה לספרייה הגדולה שבאוניברסיטת 'אוקספורד' שבבריטניה (ספריית הבדוליאנה). ובאותו כתב יד קדום (נכתב בשנת ת"ס – 1700 יותר משלושים שנה לפני הדפסת ה'חמדת ימים') מופיע הנוסח כדלהלן:

**"וטעם שמו/ רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא
שהוא שמו/ ל"ג לעומר..."**

כך בשינויים קלים – כמעט לא מובחנים נתיישבו כל תמיהותיו של ה'דברי נחמיה' שאכן הסיק אל נכון כי ישנם שיבושי דפוס בספר 'פרי עץ חיים' שלפניו. שכן ב'פרי עץ חיים' שבדפוס היתה שרשרת של שגיאות קשות, שנגרמו על ידי המדפיס. תחילה פתח בטעות את ה'שמו/ הראשון ל'שמת', ולכן שינה (בהתאם) מ'וטעם' ל'הטעם' שמת רשב"י ביום ל"ג בעומר, כי הוא מתלמידי רבי עקיבא 'שמתו בספירת העומר' – כאן [-] ב'שמו/ השני] לאחר שכבר לא יכול היה לפתוח את הקיצור 'שמו/ – שמת, מאחר שכבר פתח באופן זה את הקיצור הקודם, פתח המדפיס את ה'שמו/ השני ל'שמתו'. אלא שכעת לא יכול היה להשאיר את הנוסח בל"ג לעומר, שהרי תלמידי רבי עקיבא מתו בכל ימי הספירה ולא בל"ג בעומר, ולכן שינה את זה ל'בספירת העומר'. כעת נולד נוסח הכלאים המשובש שרשב"י נפטר בל"ג בעומר כשאר תלמידי רבי עקיבא שנפטרו בימי הספירה.

אמנם, פתיחה אחרת של ראשי התיבות בכתב יד, תיישב את קושיותיו של בעל 'דברי נחמיה' וכן תעמיד מקור קדום למסורת קדומה. שכן אם נקרא זאת כך: "וטעם שמחת רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא שהוא שמת ל"ג לעומר...", הרי שהכל יבוא על מקומו בשלום – טעם שמחת ל"ג בעומר הוא מפני שזהו יום פטירתו של רבי שמעון שמת באותו יום, כמסורת המקובלת בכלל ישראל מדורי דורות.

בנוסף נמצא לאחרונה ע"י הרבנים ר' משה אייזיק בלוי ור' נחום זאב הלוי רוזנשטיין ב"ישורון" (קובץ טו) כתב יד נוסף. הפעם מדובר בעצם כתב יד קדשם של רבי חיים ויטאל ובנו הגה"ק רבי שמואל של ספר 'שמונה שערים' (שאחד השערים בו הוא 'שער הכוונות' המפורסם). שם מופיע שינוי קל בדברי רשב"י לאר"י הקדוש בנוגע לרבי אברהם הלוי שאמר נחם בל"ג בעומר על הציון. בעוד שבנוסח המפורסם מופיע "אמור לאיש הזה אברהם הלוי כי למה אומר נחם ביום שמחתינו" הרי שבכתב היד הנוסח הוא "... כי למה אומר נחם ביום שמחתינו". כאשר בין שני המושגים יום שמחתינו ליום שמועתינו פעורה תהום של ממש. בעוד שיום שמחתינו היינו ההילולא הגדולה הנערכת בל"ג בעומר, שאין הכרח המקשר אותה ליום הסתלקות רשב"י, הרי ש'יום שמחתינו' מתקשר להסתלקות באופן ישיר.

כידוע, המקור הקדום ביותר להנהגות יומא דהילולא הוא בדברי הגאונים המובאים בפירושו של רש"י לש"ס (יבמות קכב, א. ד"ה תלתא ריגלי): "כל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו אדם גדול קובעים אותו לכבודו ומדי שנה בשנה כשמגיע אותו יום מתקבצים תלמידי חכמים מכל סביביו ובאים על קברו עם שאר העם להושיב ישיבה שם".

וכמו שכתב הגה"ק בעל 'מנחת אלעזר' ממונקאטש צ"ל בספרו 'דברי תורה' מהדורה ט (סי' לג) וז"ל: ברכות (ו, ב) "אמר רב אשי אגרא דבי הלולי, מילי" [=השכר שמקבלים על ההשתתפות בשמחת הנשואין, הוא בעד המיילים (כולל דברי שבח על הכלה) שאומרים לחתן

כדי לשמחון. – "הנה בליקוטי הש"ס להאריז"ל פי' בזה (מהרח"ו ז"ל) וז"ל: "הנה זה סוד הלולא דצדיקייא שארוז"ל בו ביום פטירת הצדיק מן העולם אין העסק כי אם בתורה ובמעשים טובים אשר חידש הוא, וזה סוד אגרא דהלולא מלולא, פירוש מילוליו ודבריו שחידש הוא. ועי' בזה רות בהלולא דרב חסדא" עכ"ה. והנה לא מצינו לכאורה לשון הלולא על יום פטירת הצדיק רק על רשב"י כדאמרינן באדרא זוטא [זהר ח"ג רצו, ב. ח"א ריח, ב] בעת פטירת והלוית רשב"י עאלו ואתכנשו להלולא דרשב"י. ועי' בשו"ת שם אריה הוספה לערוגת הבושם להגאון מזסלב ז"ל (חאו"ח סי' יד) מה שהאריך בזה. אמנם בדברי האריז"ל בלקוטי הש"ס כנ"ל מצינו דכל יום פטירתו דצדיק נקרא הלולא כמו שפי' אגרא דבי הלולא כנ"ל. ויתאחדו הדברים כאחד עם דברי רש"י ז"ל בשם תשו' הגאונים (בסוף יבמות) שנקרא יום זה יומא דהלולא שמתאספין על קבר אדם גדול ביום שמת בו מרחוק ומקרוב ואומרים שמועה מפיו עיי"ש, והיינו מילי או מלולא שאומרים בשמו כמ"ש בלקוטי הש"ס להאריז"ל כנ"ל. עכ"ל ב'דברי תורה'.

באותו מעמד של יומא דריגלא הקדום כאשר היו מושיבים ישיבה על קברו של האמורא ביום פטירתו, היה המנהג לחזור על 'שמועותיו', וכך היה המנהג הקדום גם בל"ג בעומר כאשר כדברי החיד"א (בספר 'מורה באצבע') "ויש מי שנהג לעשות לימוד כליל ל"ג בעומר בי עשרה, ללמוד שבחי רשב"י המפורזים בזהר ואדרא זוטא" [בפ' האוינו רצו, ב].

כי זהו 'יום שמועותיו' של רבי שמעון בר יוחאי – אותו יום קדוש בו מתאספים כלל ישראל להילולא שלו, ונוהגים כאותו מנהג קדום לחזור את 'שמועותיו' ודברי קדשו, וכפי שהיה ביום הסתלקותו כאשר שנה לתלמידיו את האדרא עד הסתלקותו מתוך עמוד אש קודש.

ב'אגרות קודש' (כרך ד ע' ערה) כותב כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע (פסח שני תשי"א): "כמה טעמים נאמרו בשמחת ל"ג בעומר וחגיגתו, ואנו אין לנו אלא האמור בכתבי האריז"ל ומובא בדא"ח, אשר יום זה הוא יום הסתלקותו של רבי שמעון בן יוחאי – הילולא דרבי שמעון".

ובהערה שם כתב מקורו 'בכתבי האריז"ל' ומובא בדא"ח [=דברי אלקים חיים':] "פרי עץ חיים שער ספירת העומר פ"ז, דרוש כ"ק רבנו הזקן (הוזכר בשו"ת דברי נחמיה חאו"ח סי' לד ס"ז). סידור שער הל"ג בעומר, ובלשון מהר"ג מדובראוונא (שם): כבר נתפרסם בכל העולם מכמה דורות ענין הילולא דרשב"י בל"ג בעומר", עכ"ל.

הרבי זי"ע במכתבו לרב זוין – אגרות קודש כרך ג (עמ' קו-ז) כותב שאין פרי עץ חיים [מודפס] בו נכתב שרשב"י נפטר בל"ג בעומר [כי כל הדפוסים משובשים]. וגם ה'חיד"א' וה'בן איש חי' מעולם לא אמרו של"ג בעומר אינו יום הסתלקותו של רשב"י ח"ו, הם רק העירו על הנוסח המשובש שבדפוס 'פרי עץ חיים' הנ"ל, כמו שהעיר ה'דברי נחמיה'.

ונראה, דאילו הרבי זי"ע היה רואה את מה שנאמר בעצם כתב יד קדשם של רבי חיים ויטאל ובנו רבי שמואל ב'שער הכוונות' שב'שמונה שערים' את הנוסח "... כי למה אומר נחם ביום שמועותינו" – ולא "יום שמחתינו" – היה מציין בהערותיו גם ל'שער הכוונות' הנ"ל.

* * *

בימים אלו ביקרתי בספריה הלאומית בירושלים, וראיתי שם מיקרופילמים של 3 כת"י עתיקים של 'פרי עץ חיים', ובכולם ראיתי את הקטע המפורסם אודות ל"ג בעומר שהוא יום הסתלקות של רשב"י זי"ע.

אחד הכת"י הוא המפורסם שבו מופיע פעמיים "שמ" – שזה מספריית אוקספורד משנת

ת"ס - 1700 שאנו מכירים היטב - שה"שמו/ הראשון אינו "שמת" - כמו שפענחו בטעות בכל הדפוסים, אלא 'שמחת' כנ"ל. וה"שמו/ השני, פענחו הוא: "שמת", ואז הכל בא על מקומו בשלום. והדברים עתיקים כנ"ל.

והנה בעת ראיתי שם 2 כתבי יד עתיקים של 'פרי עץ חיים' נוספים לא ידועים שדווקא מחזקים את מה שאמרנו, ואלו הם:

כת"י קדום יותר מהנ"ל (ב-49 שנים) משנת תי"א - 1651, וזה לשונו (בע' ריח):

"וטעם שמח/ רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא שהוא שמת ל"ג לעומר".

כת"י נוסף - אוקספורד - משנת תק"כ - 1760 נאמר כך (בע' רלח):

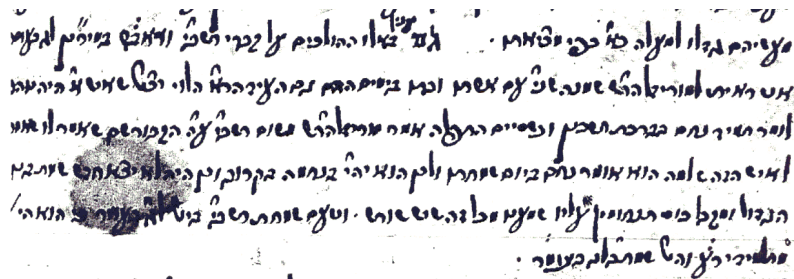
"וטעם שמחת רשב"י ביו/ ל"ג בעומר כי הוא הי/ מתלמידי ר"ע והו/ שמת בל"ג בעומר".

ולפ"ז מובן בפשטות שהכת"י אוקספורד הנ"ל - הידוע לנו מכבר משנת ת"ס - 1700 (בע' קפח - 188) שנאמר בו:

"וטעם שמו/ רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי ר"ע שהוא שמו/ ל"ג לעומר"

הכוונה והפענוח הוא רק: "וטעם שמחת רשב"י ביום ל"ג לעומר כי הוא מתלמידי רבי עקיבא שהוא שמת ל"ג לעומר".

ורצו"ב צילומי כתה"י הנ"ל:

גם בטען מן ההוא/ט/טל ונבי דסכי וז' אב' סידק
 ביום לב' בשבוע אט דאית' לעבי ז' אה' טענה טע' איה גמ
 עמ' אשר נבירג ג' יס' אהמ צמ' הפיר האל ילמ'
 כ' הוא היה טרם למען תמיד נחם וכל ונב' כמ'
 חשבון וכס' יום הרכ'ה מיל' ערי ז' אה' טעם
 וסכי ט' אה' ר' ב' ט' מיל' למ' אה' טענה ה'
 הוא מופר נחם ביום טענה' נטמ' טענה' ר' אב'
 ביום לב' לעובר כ' הוא עמ' ל' פ' ט' ק' ט' ט' ט'
 טענה' לב' לעובר וא' הוא יהיה בטענה' ב' י' ו' ט' ח' ל'
 ו' ט' ח' ט' ט' ט' ט' ט' ט' ט' ט' ט' ט' ט'
 וכל זה צ' י' ט' ט' ט' ט' ט'

תארו לעצמכם, אם המדפיסים בדפוס קארעץ וכו' לא היו טועים אז בפענוח ה"שמ"/, והיו מדפיסים כמו שמופיע ב-3 כת"י שלפנינו: "וטעם שמחת רשב"י ביום ל"ג בעומר כי הוא היה מתלמידי רבי עקיבא והוא שמת בל"ג בעומר" – אז בכלל לא היה אפילו עולה על דעת אף אחד מהחוקרים הללו לעשות את כל העיוותים האלה שניסו לעשות.

אשרינו שזכינו לראות את 3 כת"י הנ"ל, מה שלא זכו החיד"א, ה'בן איש חי', ה'דברי נחמיה' והרבי זי"ע, שאילו היו רואים אותם לא היו מתלבטים כלל וכלל במ"ש בדפוסים.

בישורון' טו מביאים הרבנים ר' משה אייזיק בלוי ור' נחום זאב רוזנשטיין גוף כתי"ק של רבנו החיד"א [שטרם נדפס] שמרן הבית יוסף רצה לבטל את המחולות בקברו של רשב"י: "בימי מרן הסכימו שלא יעשו ישראל... מחול בל"ג לעומר על ציון רשב"י... ונראה למרן ובית דינו שחם ושלום ולזול שאוכלים ומרקדים, ונכתבה הסכמה ולא נחתמה. בלילה חלם מרן עם

הרשב"י, ואמר לו, שתבוא מגיפה גדולה בעבור זה ההסכמה, כי רצונו שישמחו בהילולא, ולמחר קרע ההסכמה" עכ"ל"ק.

והרי "הילולא" אצל החיד"א [בפרט בנוגע לרשב"י] הוא יום פטירתו [וכדאיתא גם ב'ברכי יוסף', ב'טוב עין' ו'במורה באצבע' כנ"ל], הרי בהדיא שרשב"י רוצה שישמחו ביום הסתלקותו בכל שנה ושנה ביום היארצייט שלו, ולא רק בפעם הראשונה שנסתלק.

וז"ל החתם סופר בתשובותיו חלק ב (יורה דעה) סימן רל"ג: "אמנם ידעתי כי שמעתי שעכשיו אכשיר דרי וממרחק יבואו ידרושו את ה' בעה"ק צפת ביום ל"ג בעומר בהילולא דרשב"י ז"ל. ואם כי כל כוונתם לשם שמים שכרם רב בלי ספק ע"ד ודיגולו ודליקו נרות עלי אהבה. . אבל מטעם זה בעצמו הייתי אני מן הפרושים כבן דרותאי שלא אצטרך להיות יושב שם ומשנה מנהגם בפניהם ושלא ארצה להתחבר עמהם בזה".

וז"ל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ה' סי' לט: "אדרבה במוות צדיק וחכם יש להתענות, ואנו מתענין על מיתת צדיקים, ואיך נעשה יום טוב במוות רבנו הגדול רשב"י ז"ל?"

הרי רואים בהדיא שה'חתם סופר' וה'שואל ומשיב' נקטו במפורש של"ג בעומר הוא באמת יום הסתלקותו של רשב"י [כדאיתא ב'פרי עץ חיים' ב-3 כת"י שלפנינו: "וטעם שמחת רשב"י ביום ל"ג בעומר כי הוא היה מתלמידי רבי עקיבא והוא שמת בל"ג בעומר" – וב'שער הכוונות': "יום שמועתינו" – ע"פ עירובין (סד, א) ד'שמועות' הם חידושי תורה: "כל האומר 'שמועה' זו נאה" וכו'. וממילא יוצא ד'יום שמועתינו' הוא יום של לימוד חידושי תורה הרבים שחידש רשב"י בחייו, ובפרט ביום הסתלקותו], שאל"כ מה הפריע להם? וגם לומר "אבל מטעם זה בעצמו הייתי אני מן הפרושים כבן דרותאי שלא אצטרך להיות יושב שם ומשנה מנהגם בפניהם ושלא ארצה להתחבר עמהם בזה" – והרי אם סיבת השמחה היה מטעמים אחרים, והיא בכלל לא יום הסתלקותו – כמו שאתם מנסים כל הזמן לבלבל לנו את המוח – לא היו מקפידים כלל על השמחה הזאת – אלא שבהדיא מבואר שהחת"ס והשו"מ ס"ל ש"יום ל"ג בעומר בהילולא דרשב"י ז"ל", וש"הילולא" היא יום פטירתו, ולא משהו אחר.

ואילו רבנו החת"ס והשו"מ היה יודעים מה שכתב רבנו החיד"א בכת"ק שרשב"י "אמר לו.. כי רצונו שישמחו בהילולא", היו חוזרים בו מדבריהם, בדיוק כמו שחזר בו רבנו הבית יוסף ש"למחר קרע ההסכמה" – כלשון החיד"א בכת"ק.

לסיכום: דברי רבינו החיד"א שהיה רבן של כל בני הגולה – כל מילה שלו – בכל תחום שהוא – שיצא מעטו – קדוש ומדויק, לפיכך מה שכתב שרשב"י אמר "שתבוא מגיפה גדולה בעבור זה ההסכמה [לבטל את המחולות במירון] כי רצונו שישמחו בהילולא", מדויק מאד, ושהכוונה היא שישמחו ביום פטירתו – ביארצייט שלו – כאן למטה בעוה"ז – במושב מירון, כמו שחגגו השנה ב"ה יותר מחצי מליון איש – כ"י.